

Prof. zw. dr hab. Halina Towarnicka
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Recenzja pracy doktorskiej mgr Karoliny Beyer pt.: „Kształtowanie zasobów kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach”.

Praca składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, załączników-łącznie 335 stron maszynopisu.

Rozprawa dotyczy aktualnego i ważnego zagadnienia jakim jest kształtowanie zasobów kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach w warunkach wysokiej zmienności otoczenia i rosnącym upływie czynników produkcji o charakterze niematerialnym na efektywność gospodarowania przedsiębiorstw. We współczesnej gospodarce istotnym potencjałem przedsiębiorstw stają się zasoby wiedzy. Przedsiębiorstwa coraz częściej przekształcają się w nowy typ organizacji, tj. w organizacje oparte na wiedzy. Sukcesowi przedsiębiorstw w warunkach konkurencji sprzyja efektywne wykorzystanie zasobów kapitału intelektualnego, w którym zgromadzony jest potencjał wiedzy.

Problematyka kształtowania kapitału intelektualnego dotyczy wielu skomplikowanych zjawisk, jest wielowątkowa. Należy podkreślić, że kategoria kapitału intelektualnego - nie posiada w teorii ekonomii jednoznacznej definicji i jest wielowymiarowa. Trwają dyskusje naukowe na temat różnych aspektów kapitału intelektualnego. Uważam, że wzbogacenie i aktualizowanie wiedzy z tego zakresu to przedsięwzięcie wartościowe, złożone i ciekawe - zarówno w praktyce gospodarczej, jak i badaniach naukowych.

W pracy sformułowano 1 cel główny i 8 celów szczegółowych. Cel główny to - „ identyfikacja i ocena kluczowych elementów składowych kapitału intelektualnego badanych przedsiębiorstw. Identyfikacja ta wymaga dualnego podejścia do badanego zjawiska, a więc określenia struktury kapitału intelektualnego (podejście statyczne) i zależności występujących między jego poszczególnymi elementami (podejście dynamiczne)” (s.7).

Cele szczegółowe (badawcze) (8):

- Usystematyzowanie terminologii z zakresu kapitału intelektualnego, z uwzględnieniem znaczenia zasobów przedsiębiorstwa oraz przyjęcie definicji kapitału intelektualnego.
- Identyfikacja elementów składowych kapitału intelektualnego.
- Zaprezentowanie wybranych podejść do kształtowania zasobów kapitału intelektualnego oraz sposobów jego pomiaru.
- Pomiar i ocena posiadanego kapitału intelektualnego w badanych przedsiębiorstwach.
- Weryfikacja stopnia wykorzystania przez przedsiębiorstwa poszczególnych zasobów kapitału intelektualnego.
- Próba oceny wpływu poszczególnych składników kapitału intelektualnego na tworzenie wartości przedsiębiorstwa i jego wyniki ekonomiczne.
- Zbadanie, czy przedsiębiorstwa rozwijają swój kapitał intelektualny.
- Próba określenia działań przedsiębiorstw na rzecz rozwoju kapitału intelektualnego (s.7).

Obok wyżej wymienionych celów, Doktorantka przyjęła następującą główną hipotezę badawczą: „Kluczowym zasobem ekonomicznym współczesnych przedsiębiorstw, pozwalającym efektywnie dostosować się do zmian na rynku, jest kapitał intelektualny. To w jego trzech obszarach: kapitale ludzkim, kapitale organizacyjnym i kapitale rynkowym zgromadzony jest potencjał wiedzy. W związku z powyższym, kształtowanie kapitału intelektualnego wymaga odpowiednich działań zarówno w wymienionych obszarach, jak i w zakresie tworzenia sprzyjającego środowiska do jego rozwoju”. (s. 10).

Podana hipoteza główna wymagała sformułowania 5 hipotez częściowych (s. 10):

- Kapitał intelektualny jest wielowymiarowy i oparty na kapitale ludzkim, organizacyjnym i rynkowym.
- Efektywność posiadanego kapitału intelektualnego zależy w głównej mierze od efektywności kapitału ludzkiego przedsiębiorstwa.
- Poziom kapitału intelektualnego uzależniony jest od rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej. Przedsiębiorstwa usługowe charakteryzują się

wyższym poziomem kapitału intelektualnego niż przedsiębiorstwa przemysłowe.

- Kapitał intelektualny ma wpływ na wartość przedsiębiorstwa oraz jego wyniki ekonomiczne.
- Badane przedsiębiorstwa nie podejmują świadomych i kompleksowych działań w zakresie kształtowania posiadanych zasobów kapitału intelektualnego.

Powiązania hipotezy głównej i hipotez cząstkowych ze strukturą pracy doktorskiej - obrazuje schemat prac podjętych w celu realizacji przyjętych hipotez (rys. II, s.11). W pracy przyjęto rozbudowany system celów i hipotez.

Aby zrealizować cel główny, cele szczegółowe i zweryfikować hipotezy - przeprowadzono szerokie studia literaturowe i badania empiryczne (ilościowe i jakościowe).

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Szerzej na temat badań empirycznych odniosę się przy omawianiu IV rozdziału niniejszej pracy.

Konstrukcję pracy doktorskiej oceniam jako poprawną. Recenzowana praca składa się z sześciu rozdziałów.

W rozdziale pierwszym - teoretycznym - pokazano kapitał intelektualny jako ekonomiczny zasób współczesnego przedsiębiorstwa.

W rozdziale tym omówiono różne teoretyczne koncepcje kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa. Przedmiotem rozważań była ewolucja zasobów przedsiębiorstwa i wiedza jako kluczowy zasób przedsiębiorstwa w gospodarce opartej na wiedzy. Scharakteryzowano przedsiębiorstwo oparte na wiedzy. Zawarto tutaj ważne z punktu widzenia recenzowanej pracy - treści dotyczące pojęcia i ewolucji koncepcji kapitału intelektualnego. Przedstawiono zestawienie najpopularniejszych koncepcji kategoryzacji kapitału intelektualnego (tab. 1.5) i podano jaką definicję kapitału intelektualnego przyjęto w niniejszej pracy. Rozdział kończą rozważania dotyczące kapitału intelektualnego jako podstawa przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw.

Rozdział drugi - to problematyka dotycząca procesu kształtowania kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach. Pokazano w nim wybrane koncepcje kształtowania kapitału intelektualnego i podano autorski model kształtowania kapitału

intelektualnego (s. 67). Dokonano też identyfikacji elementów składowych kapitału intelektualnego, chodzi o - kapitał ludzki, organizacyjny i rynkowy i zaprezentowano autorskie ujęcia dotyczące procesów kształtowania tych kapitałów.

Należy podkreślić, że treść dwóch pierwszych, mocno rozbudowanych rozdziałów teoretycznych - dobrze odzwierciedla złożony i wielowątkowy charakter podjętej problematyki badawczej. Wykorzystano szeroką literaturę przedmiotu, pokazano wybory definicyjne i autorskie ujęcia. Ta część rozprawy to efekt dużego nakładu pracy Doktorantki - by należycie przedstawić różne definicje, typologie, koncepcje i dylematy dotyczące istoty i procesu kształtowania kapitału intelektualnego w przedsiębiorstwach.

Uważam, że niektóre z omawianych zagadnień - mogą być przedmiotem dalszej twórczej dyskusji naukowej, gdyż jak pokazuje lektura tego rozdziału mają miejsce różne poglądy dotyczące kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa. Można zaryzykować stwierdzenie, że problematyka ta w dobie gospodarki opartej na wiedzy - będzie nabierała coraz większego znaczenia.

Rozdział trzeci (56 stron) - metodyczny - poświęcono metodom pomiaru kapitału intelektualnego przedsiębiorstwa.

Między innymi podjęto próbę systematyzacji wybranych metod pomiaru kapitału intelektualnego na podstawie czterech kategorii (za K.E. Sveiby). Chodzi o metody: bezpośredniego pomiaru kapitału intelektualnego, kapitalizacji rynkowej, oparte na zwrocie z aktywów i ,kart punktowych.

Należy dodać, że Autorka - dokonała podziału metod pomiaru kapitału intelektualnego na metody diagnozy i metody pomiaru finansowego. W pracy opisano szczegółowiej - wybrane metody diagnozy kapitału intelektualnego tj. metody kart punktowych (Navigator Skandii, monitor aktywów niematerialnych, zrównoważona karta wyników, Model IC Rating ®). Zaprezentowano też wybrane metody pomiaru finansowego kapitału intelektualnego. Chodzi m.in. o - wskaźnik wartości rynkowej do wartości księgowej (wsk. MV/BV); wskaźnik q - Tobina; metody oparte na zwrocie z aktywów - takie jak: ekonomiczna wartość dodana (EVA), metoda CIV, metoda VAIC - współczynnik intelektualnej wartości dodanej.

Na uwagę zasługuje tabelaryczne ujęcie (tab. 3.5) - dotyczące charakterystyki metod pomiaru kapitału intelektualnego oraz tabela (3.6) zawierająca syntetyczną ocenę metod pomiaru kapitału intelektualnego (opracowania własne).

Autorka stwierdza, że: „brak uniwersalnej metody pomiaru kapitału intelektualnego, wynika głównie z jego niematerialnego charakteru oraz jego dynamiki, zmian w otoczeniu i wnętrza przedsiębiorstwa, co uniemożliwia precyzyjny jego pomiar”. (s.170). W rozdziale tym zawarto też stwierdzenie, że „niematerialny charakter i brak uniwersalnej metody sprawia, że kapitał intelektualny w praktyce gospodarczej często nie podlega pomiarowi” (s.122).

Rozdział ten pokazuje wysoki stopień skomplikowania problematyki metodycznej, wybrane metody diagnozy i pomiaru kapitału intelektualnego oraz dylematy badawcze (niedostatki określonych metod).

Ciekawa część empiryczna pracy to rozdziały IV, V i VI prezentujące zagadnienia związane z przeprowadzonymi badaniami.

Rozdział IV - dotyczy kwantyfikacji kapitału intelektualnego badanych przedsiębiorstw w latach 2007-2012. Omówiono w nim metodologię przeprowadzonego procesu badawczego; podano charakterystykę danych przedsiębiorstw; pomiar kapitału intelektualnego metodą MV/BV i metodą opartą na zwrocie aktywów - VAIC. Pokazano też wpływ kapitału intelektualnego na wartość przedsiębiorstwa i jego wyniki ekonomiczne. Jest to istotny rozdział - dobrze odzwierciedlający proces badań empirycznych (metody, obiekty badań, badania ilościowe).

W badaniach zastosowano badania ilościowe (wskaźniki: MV/BV i VAIC) i jakościowe (ankieta autorska, pogłębiona analiza dokumentów wewnętrznych przedsiębiorstw, analiza literatury przedmiotu).

W badaniach wykorzystano: obserwację naukową, metody statystyczne, sondaż diagnostyczny i analizę przypadków. Do analiz statystycznych zastosowano programy STATISTICA i EXCEL.

Wybór grupy badawczej był celowy: Badania przeprowadzono na grupie przedsiębiorstw notowanych w ramach indeksów WIG 20 (chodzi o największe

i najbardziej płynne spółki z Głównego Rynku GPW) - 20 spółek i 40 spółek w ramach indeksu WIG 40 (średnie spółki notowane na Głównym Rynku GPW). Łącznie badania dotyczyły pełnej populacji składającej się z 60 przedsiębiorstw notowanych na GPW w Warszawie.

Badania ilościowe dotyczyły lat 2007-2012. Badania te przeprowadzono na podstawie danych ze sprawozdań finansowych badanych podmiotów i danych udostępnionych przez Warszawską Giełdę Papierów Wartościowych.

Badania ankietowe miały miejsce w okresie 04.2013 r. - 01.2014 r. Ankiety skierowano do naczelnego kierownictwa (prezes, Zarząd) badanych podmiotów.

Autorski kwestionariusz składał się z 4 podstawowych części i metryczki. Układ ankiety: część I - pytania dotyczące kapitału intelektualnego; część II - pytania dotyczące kapitału ludzkiego, część III - pytania dotyczące kapitału organizacyjnego, część IV - pytania dotyczące kapitału rynkowego. Część ostatnia (v) - to metryczka.

Na ankietę odpowiedziało 10 spółek (4 spółki z indeksu WIG 20 i 6 spółek z indeksu WIG 40). Zwrotność kwestionariuszy ankiet wyniosła 16,7 %.

Analiza przypadków miała miejsce po uzyskaniu wyników z ankiety i dotyczyła 4 spółek (telekomunikacja, energetyka, handel, bank).

Autorka w rozdziale tym umieściła również charakterystykę badanych przedsiębiorstw (punkt 4.2).

Uwzględniono podstawowy podział sektorowy przedsiębiorstw: usługi - 24 przedsiębiorstwa, przemysł - 21 przedsiębiorstw, finanse - 15 spółek (tab. 4.2) oraz podział spółek wg giełdowych sektorów (tab.4.3).

Istotna część tego rozdziału dotyczy pomiaru kapitału intelektualnego dwoma metodami - MV/BV i VAIC oraz wpływu tego kapitału na wartość przedsiębiorstwa i jego wyniki ekonomiczne (pkt.4.3÷4.5).

Wyniki pomiaru za pomocą metody MV/BV - zilustrowano tabelą 4.4

i licznymi wykresami oraz interesującym opisem słownym, zakończonym wnioskami - w nawiązaniu do postawionych pytań badawczych.

Pomiar kapitału intelektualnego metodą opartą na zwrocie z aktywów - VAIC - to udokumentowana procedura dotycząca wskaźnika VAIC i jego części składowych - tj. wskaźników CEE, HCE, SCE.

Ten rozdział - kończą rozważania dotyczące wpływu kapitału intelektualnego na wartość przedsiębiorstwa i jego wyniki ekonomiczne - przy wykorzystaniu metod statystycznych.

Wykorzystano tutaj wyniki pomiaru kapitału intelektualnego uzyskane za pomocą wskaźników MV/BV i VAIC oraz wyniki ekonomiczne (wsk. ROA i ROE, zysk operacyjny i wartość dodana VA).

W badaniach ilościowych zastosowano współczynnik korelacji liniowej Pearsona (r) oraz zbudowano cztery modele regresji wielorakiej.

Przeprowadzone oceny korelacji i regresji umożliwiły określenie współzależności występujących między częściami składowymi kapitału intelektualnego a wynikami ekonomicznymi przedsiębiorstw i wartością rynkową przedsiębiorstw.

W rozdziale V podjęto próbę diagnozy kapitału intelektualnego wybranych przedsiębiorstw na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych. Zawarto w nim wyniki sondażu diagnostycznego wykorzystującego - kwestionariusz autorskiej ankiety - w odniesieniu do 10 przedsiębiorstw. Badane przedsiębiorstwa - to 4 spółki usługowe (energetyczna, telekomunikacyjna, informatyczna i handlowa; 4 spółki finansowe (banki) i 2 przedsiębiorstwa przemysłowe (przemysł elektromaszynowy i surowcowy). Były to 4 spółki z indeksu WIG 20 i 6 spółek z indeksu WIG 40. Wyniki badań ankietowych pokazano w 4 przekrojach merytorycznych (wykresy, tabele, opis słowny) (pkt.5.2÷5.5).

Ilustrację wyników badań ankietowych kończy synteza wniosków z przeprowadzonych badań sondażowych - w nawiązaniu do przyjętych celów badawczych i hipotez badawczych.

Autorka pracy pisze: „Podsumowując należy stwierdzić, iż badane przedsiębiorstwa, mimo, iż nie podejmują działań w zakresie kształtowania kapitału intelektualnego jako całości, podejmują wiele działań związanych z ukształtowaniem jego poszczególnych elementów składowych (kapitał ludzki, organizacyjny i rynkowy)...” (s.254).

Ostatni rozdział (VI) - zawiera ocenę kapitału intelektualnego przedsiębiorstw - w formie 4 studiów przypadków.

Studia przypadków dotyczą: spółki telekomunikacyjnej (zaliczanej do tzw. przedsiębiorstw nowoczesnych) - średniej wielkości (200 pracowników); spółki energetycznej - dużej (400 pracowników); spółki handlowej (grupa kapitałowa, 1300 sklepów pięciu marek, 950 pracowników); banku (grupa kapitałowa, 17 000 pracowników).

Literatura VI rozdziału pracy - pokazuje, że Autorka w celu pozyskania wiarygodnych informacji w badanych spółkach z kapitałem intelektualnym zastosowała pogłębione wywiady. Obok innych ciekawych informacji we wszystkich studiach przypadków - zamieszczono odpowiedzi dotyczące: znajomości definicji kapitału intelektualnego przez kadrę zarządzającą; hierarchii zasobów badanej spółki (banku), hierarchii kompetencji badanej spółki (banku) i hierarchii kompetencji pracowników w badanej spółce (w banku).

W tej części pracy zawarto też stwierdzenia dotyczące działań w zakresie kształtowania kapitału ludzkiego, organizacyjnego i rynkowego oraz efektywnego kształtowania kapitału intelektualnego jako całości.

W zakończeniu zawarto najważniejsze informacje związane z realizacją głównego celu pracy, przyjętych celów częściowych i wynikami weryfikacji dotyczącymi hipotezy głównej i hipotez częściowych. Przedstawiono główne wnioski wynikające z przeprowadzonych badań empirycznych i zaprezentowano 7 postulatów w zakresie kształtowania kapitału intelektualnego i jego elementów składowych. Autorka podkreśliła, że sformułowane w dysertacji postulaty są wybranymi rekomendacjami i stanowią listę otwartą (s. 287).

Niedostatki pracy - bez wpływu na jej ocenę.

Uwagi formalne:

- praca jest duża objętościowo (335 stron). Sądzę, że można było zrezygnować z pewnych szczegółowych wywodów w rozdziałach I i II, które zajęły łącznie 101 stron.

- w pracy było sporo wykresów (kołowych, słupkowych) - które opisywano/zamieszczano jako rysunki. Powinno być - wykres.

- załączniki 5÷8 nie mają podanego źródła. Chodzi o opracowanie własne.

- drobne błędy literowe np. bibliografia lp. 62: wyd. Dyfin, zamiast Difin.

Do zalet pracy zaliczam:

1) bogate i staranne ilustracyjne przygotowanie pracy. Sporządzono tabel 48, rysunków 62 (w tym wykresy); przedstawiono 9 załączników (33 strony). Praca zawiera 445 przypisów,

2) przygotowanie pracy na podstawie dobrej znajomości literatury przedmiotu (polskiej i anglojęzycznej) oraz innych źródeł (ustawodawstwo, zasoby Internetu, opracowania przedsiębiorstw i informacje z Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie).

Przedstawiono 203 pozycje bibliografii (w tym 73 pozycje anglojęzyczne),

3) dokładne przedstawienie przeprowadzonych - szerokich badań empirycznych, przy wykorzystaniu różnych metod badawczych. Pokazanie różnych aspektów analizowanych zagadnień i dylematów badawczych,

4) zaproponowanie autorskiego modelu kształtowania kapitału intelektualnego i jego elementów składowych oraz pomiar kapitału intelektualnego w badanych przedsiębiorstwach a także sformułowanie postulatów związanych z kształtowaniem tego kapitału,

5) podjęcie trudnej, wieloaspektowej problematyki badawczej. Na podkreślenie zasługują walory poznawcze i dobry, merytoryczny poziom naukowej rozprawy - dotyczącej aktualnej i ważnej problematyki jaką jest kształtowanie zasobów kapitału intelektualnego we współczesnych przedsiębiorstwach, funkcjonujących w warunkach wysokiej zmienności otoczenia.

Wnioskuje o wyróżnienie niniejszej pracy stosowną nagrodą (wyróżnieniem).